

Наталія МОЧЕРНЮК

доктор філологічних наук

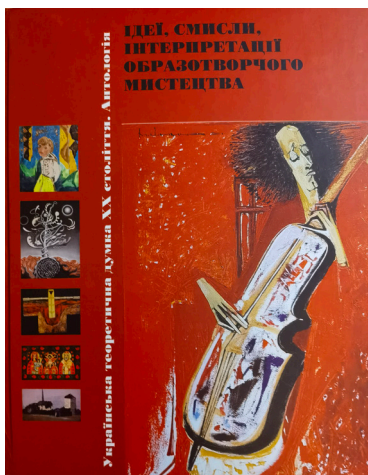
старший науковий співробітник відділу української літератури

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2737-8690>

e-mail: mocher.n@gmail.com

**[Рец.] МИСТЕЦТВОЗНАВЧА АНТОЛОГІЯ ЯК МИСТЕЦЬКИЙ
ВИТВІР [на кн.]: Ідеї, смисли, інтерпретації образотворчого
мистецтва: Українська теоретична думка ХХ століття: Антологія /
упоряд. Р. М. Яців. Ч. 4. Львів: Львівська національна академія
мистецтв; Інститут народознавства НАН України; Наукове
товариство ім. Шевченка, 2021. 984 с.: іл.**

2021 рік був напрочуд урожайним для Романа Яціва як науковця. Крім захисту докторської дисертації, присвяченої культурно-мистецькому середовищу української еміграції у Варшаві в міжвоєнний період, цим роком датовано вихід ґрунтового довідника «Мала хронологія мистецьких подій і пам'ятних дат ХХ століття: Україна–світ» (Яців, 2021a), автором-упорядником якого став учений. У 2021 р. з'явилася друком і четверта частина антології «Ідеї, смисли, інтерпретації образотворчого мистецтва: Українська теоретична думка ХХ століття». Це – вартісне видання, яке за ці роки, на жаль, не одержало належного наукового резонансу, тож заслуговує на детальніший розгляд.

Передувало цій багаточастинній антології «сестринське» за форматом і змістовим наповненням видання «Українські мистецькі виставки у Львові: 1919–1939» (Яців, 2011). Тоді цей довідник зорієнтував мене в мистецьких процесах міжвоєнної, став компасом в інформаційному морі подій та імен, причетних до образотворчого мистецтва минулого. У ньому репрезентовано матеріали про українські мистецькі організації, які діяли у Львові між двома світовими війнами, звіти й каталоги мистецьких і фотографічних виставок, а також статті, огляди та рецензії. Мені як літераторові це видання допомогло зрозуміти творчі практики в царині образотворчого мистецтва минулого, увиразнило взаємостимуляційні процеси між мистецтвами, дало імпульси для подальших пошуків.

Перша частина антології «Ідеї, смисли, інтерпретації образотворчого мистецтва: Українська теоретична думка ХХ століття» вийшла 2012 р. (Яців, 2012a, 2012b). У двох розділах були надруковані тексти, що висвітлювали, як зазначено в анотації, «пи-

тання витоків, психології, досвідів українського модернізму в літературі й мистецтві, а також проблему ідеології як фактору розвитку українського мистецтва в умовах культури постмодернізму» (С. 4). Ширший культурологічний вимір дискурсу забезпечило введення публікацій не лише художників і мистецтвознавців, а й за інших фахівців Євгена Маланюка, Дмитра Донцова, Василя Пачовського, Михайла Рудницького, Івана Мірчука, Володимира Яніва.

Друга частина, теж датована 2012 р., розвинула репрезентацію пам'яток української наукової думки – тут представлено значно більше авторів, зокрема публікацій сучасних мистецтвознавців. Третя частина з'явилася 2019 р. Вона теж актуалізує і пам'ятки минулого, і репрезентує добірку текстів сучасних практиків мистецтва в широкому географічному та смисловому ареалах. Зберігся такий принцип і для четвертої частини. На тяглість цієї традиції вказує й упорядник у передмові, акцентуючи на тому, що «формування розділів відбувалося з урахуванням змісту попередніх трьох томів, з метою підсилення фактологічних та аналітичних ресурсів сучасної мистецтвознавчої науки» (С. 19).

Від пра-антології минули роки, вийшла друком моя монографія (Мочернюк, 2018) про творчість художників-письменників міжвоєнтя, та все ж і третій, і четвертий томи прочитувалися з не меншим інтересом, надаючи цікаві матеріали для роздумів, а інколи відкриваючи нові факти. Здається, що кожна нова частина «Ідей, смислів, інтерпретацій...» стає ще більш змістовною й панорамною. Водночас усі томи не хибують надмірною фрагментарністю, уривковістю, як це часом притаманно антологічним виданням. Представлення матеріалів доволі вичерпне, хоча для зацікавлених й інтригуюче: як за ниткою Аріадни, можна йти далі, піднімаючи поклади діаспоріани, шукати наукові розвідки за іменним покажчиком, який є правдивим свідченням грандіозності книжки, ба більше – української культури ХХ–ХХІ ст.

Невелика за обсягом передмова від упорядника містить посутні тези. Варто виокремити акценти Р. Яціва щодо специфіки наукового дискурсу за глобалізації. «В умовах новітніх інформативних стандартів при глобалізованому світі, начебто, легко вийняти з відповідної “полички” (оцифрованих бібліотек чи електронного ресурсу) потрібний матеріал. Але що далі? Знову знаходитися в становищі клієнта такого собі віртуального інтелектуального “туристичного бюро”, що очікує пропозицій таких чи інших “турів”, часто підлаштованих під усереднені смаки (запити) основної маси інтернет-користувачів, щоб невдовзі гуртом смакувати ті чи інші “корисні інформації” в соціальних мережах? – запитує автор і відповідає: – Щоб не вторити за уже сформованими визначеннями та інтерпретаціями артефактів мистецтва, потрібно мобілізувати джерела, систематизувати ідеї, підключитися до генеральних каналів інтелектуальних досвідів, скерованих до найновіших технологій науково-творчого мислення» (С. 18). Він зауважує, що при цьому важливо не загубити імпульсів етнонаціональної культури, і власне антологія покликана їх зафіксувати та зберегти. По суті, це її аксіологічний принцип. Окрім того, важливими видаються міркування упорядника щодо міждисциплінарності як основи сучасної методології мистецтвознавства: «За останні десятиліття Україна багато в чому синхронізувала напрямні гуманітарних знань зі світовим інтелектуальним дискурсом, натомість не розв'язала деяких “домашніх задач” з осмислення власних, національних теренів наукових досвідів. Значною мірою це стосується мистецтвознавства як широкої інтегральної платформи, яка, по-перше, як система має від-

критий характер, а, по-друге, послуговується інструментами міждисциплінарних студій над синкретичною природою людської екзистенції та над можливостями духу і творчої волі в конструюванні естетичної реальності. Для того, щоб здійснювати такого роду проникнення у вимір прихованого, метафізичного, необхідно освоїти те, що може стати супутником для мистецтвознавця: історичний контекст, ідеологія, побутові обставини (зовнішні фактори) та індивідуальна психологія, віра, етика, світогляд, вмотивованість творчих зусиль (внутрішні фактори)» (С. 18–19). І цієї мети великою мірою антологія досягає, укладаючи відповідні матеріали. Загалом треба відзначити її функцію синтезу, за якою зведено в одній площині напрацювання мистецтвознавців і філософів, істориків, літературознавців, музикознавців, релігієзнавців, репрезентовано досвіди минулого й сучасного, мистців України й діаспори.

Антологія складається з шести розділів: «Українська культура в широких конфігураціях ідей: спостереження та імперативи», «Культуротворча динаміка ХХ–ХХІ століть у сучасній науковій аналітиці», «Стереоскопія творчого поступу: від “загублених” артефактів до нових естетичних досвідів», «Українська мистецька Канада», «Українська мистецька Велика Британія», «Класика на замітку: сполучники минулого із сучасним». Відкривають видання програмні статті митрополита Андрея Шептицького. Культуротворчий потенціал вирізняють тексти Кирила Трильовського, Олександра Архипенка, Якова Гніздовського, Еммануїла Райса, Івана Кошелівця, Остапа Тарнавського й ін. Слушно виокремлює упорядник як «цінну пам’ятку інтелектуального життя українців поза батьківщиною в аспекті відстоювання національної ідентичності» статтю Марти Єнкали. Серед сучасників, представлених у цьому розділі, мені найбільше зрезонувало, як завжди, містке слово – спеціально для антології – Андрія Содомори.

Другий і третій розділи немов корелюють між собою за векторами *теорія–практика*: якщо у другому зібрано наукову аналітику, то у третьому – свідчення мистців або ж мистецтвознавців про «загублені» й нові естетичні досвіди, які можна поділити на републіковані з різних видань (переважно діаспорних) та написані спеціально для антології, отже, на читачів чекає інформативне й пізнавальне письмо. Для мене в епіцентрі інтересу – саме третій розділ, позаяк тут експоновано свідчення про творчу працю мистців, а отже, відкриття нових творчих особистостей. Таким став для мене Кость Бульдин, про якого написали Ігор Качуровський та Анатоль Галан. Сучасні мистці постають і як автори дописів, і як «герої» дописів, і тут нарATIV про арт інколи наближається до словесного мистецтва. Природою антології зумовлене наше занурення в різні стилі письма, пізнання різних творчих темпераментів, настроїв, доль. «Я виростала у двох культурах: спадкова культура, яку передала та плекала моя переселенська сім’я емігрантів з України після другої світової війни, і культура Америки – країни, в якій я народилася і виросла, і де я живу і працюю. У моїх творчих працях я прагну поділитися своєю власною культурною спадщиною і, роблячи це, торкнутися зі спільним людським еством» (С. 471), – свідчить Лідія Боднар-Балагутрак. А на сусідніх сторінках Анатолій Фурлет пише: «Для мене Україна – якесь диво з див. Нічого подібного у світі немає: родюча земля, люди, традиції, фольклор, народне мистецтво, пісні, казки, легенди, древні кургани з їхніми невичерпними посланнями до нас... Це і є живильна основа моєї творчості. І від того почуваю себе якось егоїстично щасливим, що народився саме тут, на цій землі...» (С. 474). Так формується «мозаїка» мистецьких візій, здатна викликати інтерес не лише в мистецтвознавців і практиків

мистецтва, а й усіх, хто зацікавлений культурою і має творчий підхід до життя.

Показово, що художники задумуються про баланс слова й візуального, випробовуючи себе як люди пера. У цьому контексті варто зацітувати Володимира Чорнобая, який міркує про сенс власного самоаналізу-викладу, припускаючи, що суб'єктивна думка мистця мала б зацікавити і глядача (читача): «Мистецтво завжди шукало зближення з точними або гуманітарними науками, теоретики та практики мистецтва шукали шляхи до пояснення особливостей візуального сприйняття, щоб в якійсь мірі пов'язати їх з творенням художнього образу, розкриттям закономірностей сприйняття кольору, щоб навчитися свідомо користуватися законами кольорового спектру. В такому випадку митець ставав одночасно і вченим, і теоретиком. Складність була перш за все в тому, що легко оперуючи образотворчою технікою, втілюючи свій задум, художник стикається з великою проблемою – іншою мовою, тобто літературною, для того, щоб пояснити все ним створене» (С. 533).

Четвертий розділ присвячено українській мистецькій Канаді, п'ятий – Великій Британії. Показово, що Роман Яців є не лише упорядником, а й автором багатьох статей про мистців як емігрантів (Івана Лазірка, Марії Антонів, Дмитра Стриєка, Ірми Осадци, Олега Лесюка, Марії Стиранки, Христини Кудрик, Олени Єнкалі й ін.), так і України (Миколи Шимчука, Уляни Слюсар, Ярослава Юзьківа, Володимира Одрехівського, Василя Боднарчука, Володимира Стасенка, Ольги Федорук, Тетяни Григоренко, Ольги Погрібної-Кох, Петра Грицика, Юліана Савки, Ігоря Гавришкевича, Івана й Тараса Самотосів та ін.).

Із великим інтересом прочитується й останній розділ – «Класика на замітку: сполучники минулого із сучасним». Тут розміщено фрагменти праці Володимира Січинського «Український тризуб і прапор», публікації, присвячені Миколі Колесі, Охримові Кравченку, Тарасові Самотосу, а також спогади книгаря Миколи Сурмача «Історія моєї “Сурми”».

Не можна не відзначити й талановите оформлення видання, а також багатий візуальний ряд (хоча і в чорно-білих репродукціях), що ілюструють тексти. Тож антологія стала справді більше ніж колекцією текстів, вона – саме мистецтво. Олена Галета в монографії «Від антології до онтології: антології як спосіб репрезентації української літератури кінця XIX – початку XXI століть» наводить думку Гельги Ессманн (Helga Essmann): «Одночасно вони [антології – Н. М.] є документами, що свідчать про рецепцію, засобами опосередкування літератури і – принаймні, інколи – мистецькими творами, які створюють упорядники» (цит. за: Галета, 2015, с. 109). Ця думка слугувала для назви цієї статті: мистецтвознавча антологія є не лише видавничим проектом, підбіркою актуальних матеріалів, а й мистецьким виданням. Своєю концепцією і виконанням упорядник довів її до рівня витвору мистецтва.

Передбачено, що вийде і п'ята частина антології «Ідеї, смисли, інтерпретації...». Безумовно, вона теж буде подією для мистецтвознавства, адже неминуче внесе воєнний аспект в осмислення культурних процесів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Галета, О. (2015). *Від антології до онтології: антології як спосіб репрезентації української літератури кінця XIX – початку XXI століть*. Київ: Смолоскип.

Мочернюк, Н. (2018). *Поза контекстом: Інтермедіальні стратегії літературної творчості українських письменників-художників міжвоєнтя*. Львів: Видавництво Львівської політехніки.

- Яців, Р. (2011). *Українські мистецькі виставки у Львові: 1919–1939*. Львів.
- Яців, Р. (упоряд.). (2012а). *Ідеї, смисли, інтерпретації образотворчого мистецтва: Українська теоретична думка XX століття, 1*. Львів.
- Яців, Р. (упоряд.). (2012б). *Ідеї, смисли, інтерпретації образотворчого мистецтва: Українська теоретична думка XX століття, 2*. Львів.
- Яців, Р. (упоряд.). (2019). *Ідеї, смисли, інтерпретації образотворчого мистецтва: Українська теоретична думка XX століття, 3*. Львів.
- Яців, Р. (2021а). *Мала хронологія мистецьких подій і пам'ятних дат XX століття: Україна – світ*. Львів: Априорі.
- Яців, Р. (упор.). (2021б). *Ідеї, смисли, інтерпретації образотворчого мистецтва: Українська теоретична думка XX століття: антологія, 4*. Львів.

REFERENCES

- Haleta, O. (2015). *Vid antolohii do ontolohii: antolohii yak sposib reprezentatsii ukraïnskoi literatury kintsia XIX – pochatku XXI stolit*. Kyiv: Smoloskyp (in Ukrainian).
- Mocherniuk, N. (2018). *Poza kontekstom: Intermedialni stratehii literaturnoi tvorchosti ukraïnskykh pysmennykiv-khudozhnykiv mizhvoiennia*. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki (in Ukrainian).
- Yatsiv, R. (2011). *Ukrainski mystetski vystavky u Lvovi: 1919–1939*. Lviv (in Ukrainian).
- Yatsiv, R. (Comp.). (2012а). *Idei, smysly, interpretatsii obrazotvorchoho mystetstva: Ukrainska teoretychna dumka XX stolittia, 1*. Lviv (in Ukrainian).
- Yatsiv, R. (Comp.). (2012б). *Idei, smysly, interpretatsii obrazotvorchoho mystetstva: Ukrainska teoretychna dumka XX stolittia, 2*. Lviv (in Ukrainian).
- Yatsiv, R. (Comp.). (2019). *Idei, smysly, interpretatsii obrazotvorchoho mystetstva: Ukrainska teoretychna dumka XX stolittia, 3*. Lviv (in Ukrainian).
- Yatsiv, R. (2021а). *Mala khronolohiia mystetskykh podii i pamiatnykh dat XX stolittia: Ukraina – svit*. Lviv: Apriori (in Ukrainian).
- Yatsiv, R. (Comp.). (2021б). *Idei, smysly, interpretatsii obrazotvorchoho mystetstva: Ukrainska teoretychna dumka XX stolittia: antolohiia, 4*. Lviv (in Ukrainian).